

Hajdu Tibor

MTA, Történettudományi Intézet

A középosztály érdekérvényesítő politikája a magyar egyetemek diáklétszám-szabályozásában

Karády Viktor nagy munkát végzett a magyar közép- és főiskolai diákság vallási, nemzeti, szociális összetételének kutatásában s ezt a munkát másokkal együtt eredményesen folytatja a jelenben és – reméljük – az eljövendő években is. Jómagam csak egy speciális aspektusból, a túltermelés vagy túlképzés politikai következményeinek szempontjából foglalkoztam ezzel a témával. Ugyanakkor eddig talán nem kapott megfelelő hangsúlyt és önálló értékelést, hogy a középosztály időnként elég agresszív módon törekszik az egyetemek, főiskolák és az elit-középfiskolák biztosítására a maga gyermekei számára, más társadalmi csoportok rovására is.

Az első világháború előtti, „ferencjózsefi” kor politikája talán elmaradott, talán rövidlátó, de mindenestre liberális volt. Ez abban is megmutatkozott, hogy egy szempont kivételével nem kívánta korlátozni a közép- és felsőfokú diákság összetételét, illetve a tanintézetekbe való bejutást. Ez a nagyon is fontos szempont a leányok részleges kirekesztése volt a kor szellemében. Másrészt viszont a liberális rendszer nem is kívánta különösebben támogatni azokat, akik neki esetleg rokonszenvesek lehettek, de azokat sem, akiknek anyagi segítségre lett volna szükségük tanulmányaik folytatásához. Voltak vallásfelekezethez vagy nemzetiséghez tartozó diákokat támogató alapok, intézmények, de szociális jellegűek nem. Mai szemmel nézve feltűnő, hogy sem a munkásmozgalom, sem a parasztmozgalmak nem foglalkoztak tehetségmentéssel, a gazdagoknak erre szükségük sem volt, először a középosztály s azon belül is bizonyos közszolgálati ágak jelentkeztek az érdekérvényesítéssel, ami érthető, hiszen a magángazdaság terén való érvényesülésnek akkor még nem volt feltétele az iskolai végzettség.

Két jelentős kezdeményezést emelnék ki. Az egyik a hadsereg tisztikara, amely korán elérte, hogy a tisztiiskolákra való felvételnél és különösen az ingyenes vagy kedvezményes helyek elnyerésénél a tisztek, sőt hivatásos altisztek fiai elsőbbséget élvezzenek. (1) A másik a tanárok fiai számára létesített Eötvös Collegium, amelynek céljai közül a magas színvonalat szokás kiemelni, emellett azonban már a liberális korban is meglehetősen exkluzív intézmény volt. Mikor a 20. század elején, nagyjából 1905 körül sikerült a nemzeti értelmiség korábban csekély számát megfelelő szintre hozni, s egyelőre csak bizonyos területeken jelentkezett a diplomás túltermelés, a liberális rendszer akkor sem állított fel korlátokat vagy kvótákat, de megfigyelhető, hogy a tiszti iskolákra mind kevesebb zsidó vallású vagy származású növendék jutott be, bár számukat formálisan nem korlátozták. Az Eötvösbe is bejutott néhány izraelita, de már kezdetben is kevesen. Ez persze csak mai szemmel tűnik valamiféle antiszemitizmusnak, akkor nem lógott ki az európai körképből; gondoljuk meg, hogy Németországban zsidó kivételesen is alig lehetett katonatiszt, az oxfordi és cambridge-i egyetemekre pedig, heves ellenállás után, csak 1871-ben engedélyezték zsidó vallású diákok felvételét.

Radikális fordulat a világháború és a forradalmak után következett be. Míg Nyugat-Európától Szovjet-Oroszországig sorra hullottak le a felvételi korlátok, nálunk az akkor kialakuló úgynevezett keresztény magyar középosztály zászlóvivői kierőszakolták a hírhedt numerus clausust (2) a velük bizonyos kérdésekben egyetértő Teleki-kormánytól, s ezzel együtt megjelölték a maguk határait. Arra gondolok, hogy a következőes fajvédők, mint Szabó Dezső vagy Bajcsy-Zsilinszky a háború előtti nacionalista hagyományt követve nem kevésbé németellenesek is voltak, de a többség elérte, hogy ez a fogalom – a mai napig – azt jelentse: nem zsidó.

Ennek a frontváltásnak ha nem is egyetlen, de fő oka Trianon. Az első világháború előtt a középosztály magyar származású tagjai, mint az államalkotó nemzet képviselői előnyös helyzetben voltak még az utolsó „békebeli” évtizedben is, mikor már fokozódtak a korábban lényegtelen elhelyezkedési gondok. Az aránylag kisszámú román és szláv nemzeti középosztály fiai mind kevésbé törekedtek arra, hogy magyar közszolgálatba lépjenek, tehát nem jelentettek konkurenciát, sőt az erdélyi szászok is mindinkább a hadsereg vagy Németország felé orientálódtak. Így a nemzetiségi vidékek közalkalmazottai is nagyrészt magyarok (vagy legalább asszimilánsok), s ők az összeomlás után nagyrészt a megkisebbedett Magyarországra költöztek, ahol így jelentős diplomás felesleg jelentkezett.

Az uralkodó osztályoknak nem volt szívügyük a numerus clausus, amit Bethlen 1928-ban meg is szüntetett eredeti formájában, de tény, hogy a zsidó közalkalmazottak száma az ő évtizede alatt külön rendelkezés nélkül is megfeleződött. A kenyérharc frontja egy másik irányban még merevebb volt: a munkás- és parasztszármazású hallgatók arányát sikerült európai viszonylatban kirívóan alacsony szinten tartani. Aki azt hiszi, hogy ez csak az állam anyagi lehetőségeinek, jobban mondva azok hiányának következménye, annak tanulságos lehet elolvasni a Hóman Bálint által 1936 decemberére összehívott felsőoktatási kongresszus jegyzőkönyvét (3), ahol több tekintélyes professzor is tiltakozott Hóman tervei ellen a szegény diákok támogatására. Így Weis István professzor többek között a következőket mondta:

„Bármilyen reakciónak lássék is megállapításom (...), meg kell akadályoznunk azt, hogy az alsó néposztályokból, szerényebb anyagi körülmények közül tehetségtelenek vagy akár csak szürke középserűségek is emelkedhessenek fel, és ezzel az igazi tehetségek érvényesülését megnehezítsék.”

B. Kiss Albert szegedi egyetemi tanár szerint

„A mai egyetemi ifjúság egy része a háború folytán tönkrement középosztály gyermeke (...) Másik része azonban a társadalomnak oly alacsony rétegeből származik, amely réteg a háború előtt egyáltalán gondolni sem mert arra, hogy gyermekeit főiskolára küldhesse...sem az államnak, sem a társadalomnak nem érdeke a diplomások e csoportjának szaporítása.”

Hasonló értelemben szólalt fel Domanovszky Sándor, Kornis Gyula és mások is. 1938–39-től mégis újra növekedett az egyetemi hallgatók száma, mert a megnagyobodott országnak magyar tisztviselőkre és más diplomásokra volt szüksége. Így Hóman elérhette a népi tehetségek felkarolását, emellett pedig növekvő számban mentek az egyetemekre az altisztek, kispolgárok fiai, akiket nem is kellett külön felkarolni, szívósan törekedtek arra, hogy szüleiknél magasabb társadalmi osztályba léphessenek. Törekvésüket megkönnyítette, hogy – bár nem annyira belső okokból, mint inkább a náci ideológia nyomására – a zsidó diákokat a numerus claususnál is szigorúbban kiszorították az egyetemekről, sőt most már – és ez új jelenség – a gimnáziumokból is.

A második világháború után 3–4 évig szinte normálisnak nevezhető állapotok következtek. Akinek érettségije volt, korlátlanul beiratkozhatott az egyetemre, beengedték a lányokat is, s akinek nem volt érettségije, az különböző gyorsított módszerekkel megszereshette, nemcsak a NÉKOSZ, de az egyházak és az állam is számos kollégium létesítésével segítettek elő a szegény vidéki diákok magasabb tanulmányait. Volt ugyan még bi-

zonyos ellenállás, például Keresztury Dezső kultuszminiszter részéről, akinek szavait: nem a vizesnyolcasoknak nyitjuk meg az egyetem kapuját, mára elfeledték, de a tanulni vágyók nyomását nem lehetett feltartóztatni, a legagresszívabbak, mint jómagam, még érettségi nélkül is befurakodtak az egyetemre.

Ennek a boldog rendtelenségnek hamar vége lett. Révai József hírhedt MÁVAG-gyári beszédében meghirdette: „meg kell törni, meg kell szüntetni a régi vagyonos osztályoknak műveltségi monopóliumát” a munkás-és parasztyerekek javára, akik addig Révai szerint az egyetemi hallgatóknak csupán 4–5 százalékát adták. (4) A valóságban a vagyonos családok gyermekeinek aránya, akármilyen kritériumok alapján számítjuk, a 15–20 százalékot sem érte el ekkor, a munkás-paraszt származású diákoké viszont az 1947–48-as tanévben már meghaladta a 26 százalékot. Ha számításba vesszük a mintegy 20 százalékot kitevő különböző kispolgári származásúakat, a hallgatóknak csaknem a fele a régi középosztályhoz tartozott. (5) Így az erőltetett átalakítás, a származási megkülönböztetés a valóságban főleg ellenük irányult. Része volt ez egy irreális koncepciónak, amely ki akarta söpörni elsősorban a közigazgatásból és a tisztikarból a „régieket”, hogy helyüket új, tisztamúltú és párthű munkás-paraszt fiatalokkal töltsék be néhány év alatt.

Ez az elképzelés éppúgy nem érte el célját, mint később az MDF 1990-es „tavaszi nagytakarítása”, de sok bajt, szenvedést, egyéni tragédiát okozott. Az olyan tehetségek, hogy csak saját szűkebb szakmámra utaljak, mint Andorka Rudolf, Ferge Zsuzsa, Engel Pál, Kubinyi András, Litván György, Szűcs Jenő, kifogásolt származásuk ellenére venni tudták az akadályokat, akik nem, külföldre távoztak s ezzel nem ők jártak rosszul. Meg kell jegyezni, hogy míg 1941-ben a 16 ezer főiskolás 60 százaléka, csaknem 10 ezer diák származott szellemi dolgozó családból, arányukat 1951-re sikerült ugyan 40 százalékra lenyomni, de ez abszolút számban 16 ezret jelentett, tehát mégiscsak többet, mint a háború előtt. A középosztály védekezett, ahogy tudott. Így 1945 után példátlanul felduzzadt a politikai pártok tagsága. 1945-ben

A hatalom kénytelen volt tudomásul venni, hogy a munkás-paraszt származású hallgatók egyáltalán nem játszottak '56 eseményeiben olyan kormánytámogató szerepet, mint a középosztály fiai 1920–21 válságában, sőt a Petőfi-kör nagyrészt volt NÉKOSZ-kollégisták irányításával és aktivitásával tevékenykedett.

a legtöbb köztisztviselő a Kisgazdapártba lépett be, de 1946 végén már a pártokba szervezett köztisztviselőknek csaknem a fele volt SZDP-tag. A köztisztviselők zöme azonban csak az 1947-es választások után fordult az igazi hatalom, vagyis az MKP felé. Egy 1949-es hivatalos összeállítás szerint a közalkalmazottak mintegy 46 százaléka lépett be az MDP-be, míg a még létező Kisgazdapártban a közalkalmazottak mindössze 5–6 százaléka, a Parasztpártban mintegy 4 százaléka maradt. (6)

1956-ban nyilvánvalóvá vált a hallgatói összetétel osztályalapon való merev szabályozásának céltalansága. Az ötvenes évek első felében sikerült ugyan kierőszakolni, hogy nappali tagozatokon az egyetemi és főiskolai hallgatók fele munkás-paraszt származású legyen, de egy alapos felmérés szerint a hatvanas évek elején a szellemi dolgozó apáktól származó fiúk mintegy háromnegyede ugyancsak szellemi pályán működött. (7) Ezt elősegítette – amellett, hogy 1956-ban sokan nyugatra menekültek – a szellemi foglalkozásuk számának mértéktelen felduzzasztása: miután a fehérgalléros munkahelyek száma 1930-hoz képest 1960-ra csaknem a háromszorosára nőtt. A hatalom kénytelen volt tudomásul venni, hogy a munkás-paraszt származású hallgatók egyáltalán nem játszottak '56 eseményeiben olyan kormánytámogató szerepet, mint a középosztály fiai 1920–21 válságaiban, sőt a Petőfi-kör nagyrészt volt NÉKOSZ-kollégisták irányításával és aktivitásával tevékenykedett.

A Kádár-rezsim néhány év alatt levonta a megfelelő tanulságokat mindebből. Az 56 utáni évek politikai tisztogatásainak ugyan sok értelmiségi vált szenvedő alanyává, de azután a kádereket inkább saját tevékenységük, mint származásuk alapján ítélték meg s az 1963 áprilisi MSZMP PB határozattal (8) megszüntették az egyetemi, főiskolai, középiskolai felvételnél a származás szerinti kategorizálást. Miután egyidejűleg jelentősen megnőtt a főiskolai hallgatók száma, az odavalók nagyrészt bejuthattak a magasabb képzésbe.

Ennek a kétségtelenül helyes lépésnek általában a pozitív oldalát szokás méltatni, de meg kell mondani, hogy volt negatív hatása is, s ennek ellensúlyozására mind kevesebb gondot fordítottak. Noha az említett határozat szerint a munkás-paraszt származásúak aránya a felvételt nyertek között nem maradhatott 35 százalék alatt, s ez úgy egy évtizeden át meg is valósult, idővel érvényesült a természetes tendencia, vagyis az, hogy a tanult szülők gyermeke, a város lakó jobb esélyekkel indult a felvételnek. Ehhez járult az illetékesek által mindinkább negligált jelenség, hogy míg a fehérgalléros szülők többnyire taníttatni akarják gyermeküket, akkor is, ha különösebb szellemi képességekkel nem rendelkezik, a munkás családok nem mindig szorgalmazzák a továbbtanulást, a segédmunkás vagy cigány családokról nem is szólva. Akár konkrét példákat is mondhatnék arra, hogy ha egy tehetséges, érettségizett munkásfiatal elhatározza, hogy beiratkozik az egyetemre, családjában nem fogadják osztatlan lelkesedéssel, hogy feladja jól fizető állását. Az 1970 januári PB határozat a munkásosztály helyzetéről már konstatálta, hogy csökken a fizikai származású hallgatók száma (9) sőt 1974-76 körül, a gyorsan bedöglött baloldali fordulat, a „munkáspolitikai” keretében kísérlet is történt a szakérttségi és más beavatkozási formák újjáélesztésére az arányok javítása érdekében. Csakhogy addigra megváltoztak a társadalom realitásai, az új segítő programok iránt jóval kisebb volt az érdeklődés, mint a háború utáni évtizedben, s hamar eljelentéktelenedtek.

A Horthy-rezsimmel ellentétben, amelynek nyíltan hirdetett programja volt a „keresztény magyar középosztály” fejlesztése és támogatása, a Révai-féle oktatáspolitikai nem beszélt új középosztályról. A kommunista jelszó eleinte a szellemi és fizikai munka közti különbség fokozatos megszüntetése volt, némi álnaivitással arról ábrándoztak, hogy a vezető munkáskáder néhány év után esetleg visszatér az esztergapadhoz, helyet cserél az új nemzedékkel. Mindenesetre legalább politikai szinten fenntartották volna a fizikai dolgozók és az „új értelmiség” egységét. Az elsőgenerációs diplomások ugyan kihasználták, hogy statisztikailag fizikai származásúak, de valóságos kötődésük a munkássághoz és parasztsághoz inkább nosztalgikus, jó esetben családi jellegű volt. Ezzel szemben a „régii” és az új középosztály a hatvanas évektől lassan összebarátkozott, összeházasodott, ha együtt dolgozott, idővel együtt szórakozott, vadászott, kártyázott, üdült, gyermekeik közül a hasonló anyagi helyzetűek többnyire hasonló szórakozó és üdülőhelyeket látogattak. A hetvenes években már kialakulóban volt az egységes, iskolázott közalkalmazotti réteg. Erről azonban nemcsak a hivatalos, az ellenzéki ideológia is szégyenlősen hallgatott. Konrád és Szelényi ismert könyve *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* (10) később szerzői által elismerten leegyszerűsítő analízisével is a hatalom dühét és megtorlását váltotta ki.

Az új közalkalmazotti strátumhoz tartozók durván fele munkás- vagy paraszt származású, több mint harmada az 1938-as értelmiségi és vezető réteg gyermeke (ide számítva a nem nagyszámú „kizsákmányolókat” is), a fennmaradó 1/7 kispolgári és egyéb származású. (11) A köztük meglevő politikai, ideológiai, hagyomány jellegű különbségek a hetvenes-nyolcvanas években jelentős mértékben elmosódtak.

A „politikai megbízhatóság” a magasabb kinevezés egyik kritériumaként megmaradt, de már nem a múlt, a származás, a templomjárás stb. mérlegelését jelentette, hanem az államhoz való lojalitást. A párttagok között csökkent az ideológiai érdeklődés, nem is volt tanácsos a Breznszjev-Szuszlov-féle marxizmust összehasonlítani az eredetivel, ez már ellenzéki ertnekségnek minősült, a pártönkívüliek között pedig terjedt a nézet, kü-

lönösen a prágai tavasz augusztusa után, hogy a szovjet hadsereg úgyszólván itt marad, tehát az ellenzékiesség értelmetlen bajkeverés. A bürokrácia feltartóztathatatlan szaporodása pedig biztosította – bizonyos nyugdíj- és más kedvezményekkel például a tisztikar számára –, hogy senki se járjon rosszul, aki alkalmazkodik. (1973-ban a keresők 24 százaléka fehérgalléros, ha ide számítjuk a tisztikarok színes gallérjait.) (12)

A kialakuló új középosztály nem foglalkozott politikai érdekvédelemmel, nem ellenezte a fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulását – ha ezt teszi, szembekerül a hivatalos ideológia képmutatásával, de nem is volt már erre szüksége, mert hatékonyabb érdekvédelmi eszközöket talált ki. Ezek közé tartozik az olyan „fehérgalléros” állások szaporodása, amelyekhez feleslegesen követelnek meg főiskolai végzettséget, tehát mintegy védett álláshelyek. Így már a rendszerváltás előtt kialakult egy kvázi-értelmiség, amelynek létszáma legalábbis megközelíti a valódiét.

1982-ben írta Andorka Rudolf:

ha „a felszabadulás előtt egy értelmiségi származású férfinak közel százszor akkora esélye volt az értelmiségbe kerülésre, mint egy parasztszármazásúnak, ma körülbelül hússzor akkora az esélye, mint egy mezőgazdasági fizikai foglalkozású apa fiának.” (13)

Ez az arány – tennem hozzá – ha egyáltalán mérhető lenne, lényegesen nem is javulhatott. Az úgynevezett esélyegyenlőségnek akár megközelítése nézetem szerint a mesék birodalmába tartozik. A rendszerváltás után azonban annyira kibővült a főiskolák köre és hallgatóik száma, hogy sajnos joggal beszélhetünk kvázi-diplomásokról is, kiknek növekvő száma mindenesetre biztosítja az ezt igénylő nem fehérgalléros származásúak diploma-szerzését.

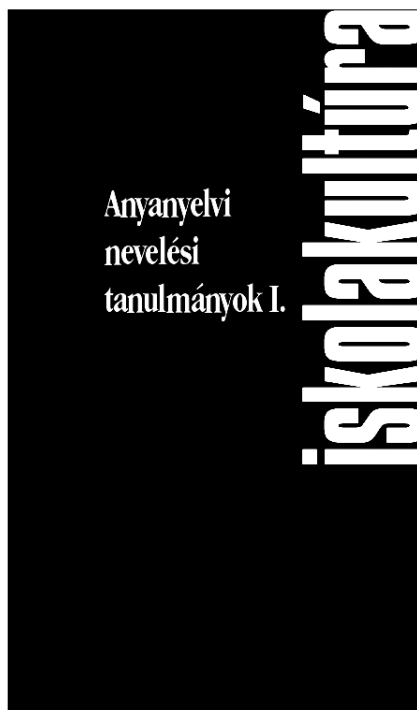
Mára az ötvenes-hatvanas évek elsőgenerációs értelmisége nyugdíjba vonult, a második generáció szociológiai vizsgálata, vagyis a nagyapák foglalkozása tudományos szempontból érdekes, de mai, gyakorlati jelentősége nincs. A mai, egységesült középosztály egységét más törésvonalak bontják meg. Egyrészt a vagyoni és presztízs-különbségek, melyek többnyire nem is azonosak. Másrészt a nyolcvanas évekre a szépen homogenizálódó középosztály egységét a rendszerváltás után új politikai-világnézeti árkok szabdalják. A templomjárás stb. ismérve ma az ellenkező oldalról merül fel, mint az ötvenes években. Valószínű azonban, hogy a politikai árokásás eredményei nem mélyek, felszínes napi politikai jelentőségűek. Hiszen ha például az országgyűlés, a kormányok összetételét nézzük, a jobboldalon is kevés az olyan, aki a rendszerváltás előtt fizikai dolgozó lett volna. Professzorok és igazgatók voltak, esetleg beosztott diplomások, a fiatalabbak egyetemi hallgatók.

A gazdasági helyzet reménybeli javulásával a középosztály szélesedik, néhány évtized múlva mindinkább az amerikai középosztály-fogalomnak fog megfelelni. A szegények szegények maradnak, ha anyagi helyzetük jó esetben javulhat is, az őket az alsó középosztálytól elválasztó falat mind nehezebb lesz áttörni. Ami azt jelenti például, hogy ha a képzett szakmunkások és megmaradó mezőgazdák bekerülnek az alsó középosztályba, ezzel csak fokozódik távolságuk a szakképtelenektől, illetve vagyontalanoktól.

Befejezésül: negyedszázaddal ezelőtt publikált cikkeimben (14) annak az aggodalomnak adtam hangot, hogy ha tovább növelik az egyetemi, főiskolai hallgatók számát, annak a bekövetkező diplomás munkanélküliségen túl is katasztrofális társadalmi, politikai következményei lesznek. Jóslatom eddig nem vált be, noha főleg az elmúlt évtizedben soha nem látott méretűre duzzadt az egyetemi, főiskolai hallgatók száma. Hogy ez eddig nem borította fel a társadalmi egyensúlyt, az más okok mellett a középosztály kiváló érdekvédelmi képességének köszönhető. Míg a rendszerváltás után a fizikai dolgozók tízezrei váltak munkanélkülivé, a szellemi munkanélküliség csekély mérvű: a közalkalmazottak szervezetei ma is hősiiesen védik a felesleges íróasztalokat. Kérdés, hogy ennek a terhét a gazdaság meddig bírja el, s ha már nem bírja, mi lesz akkor?

Jegyzet

- (1) Erről bővebben Deák István (1993): *Volt egyszer egy tisztikar*. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918. Budapest. Hajdu Tibor (1999): *Tisztikar és középosztály*. Budapest.
- (2) A numerus clausus nagy irodalmából Karády Viktor és Ladányi Andor munkáit emelném ki, ezek ismertetik a régebbi lényeges feldolgozásokat is. Karády Viktor (1997): *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon*. Budapest. Uő (2000): *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek*. Budapest. Ladányi Andor (1979): *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben*. Budapest.
- (3) *Magyar felsőoktatás. Az 1936. évi december hó 10-től december hó 16-ig tartott országos felsőoktatási kongresszus munkálatai*. Közzéteszi Hóman Bálint (1937), Budapest.
- (4) Révai József (1949): *Élni tudtunk a szabadsággal. Válogatott cikkek és beszédek (1945–1949)*. Budapest. 627–631.
- (5) Hajdu Tibor (1981): Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei a második világháború előtt és után. *Valóság*, 7.
- (6) Bővebben ld. Hajdu Tibor (2006): *Hogyan alakult át a munkáspárt a bürokrácia pártjává? (1948–1956). Történelmi Szemle*, 3–4.
- (7) Andorka Rudolf (1982): *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest.
- (8) Vass Henrik (szerk., 1968): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966*. Budapest. 16–19.
- (9) Vass Henrik (szerk., 1968): *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967–1970*. Budapest. 1974. 464.
- (10) Konrád György – Szelényi Iván: *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. (Első kiadása angolul (1979): *The Intellectuals on the Road to Class Power*. NY. A budapesti első, szamizdat kiadás éve 1985.) Szelényi revíziója: A kelet-európai újosztály-stratégia távlatai és korlátai. In Szelényi Iván (1990): *Új osztály, állam, politika*. Budapest. 51–98
- (11) Andorka, i. m. 284.
- (12) Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (1990, szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest. 308.
- (13) Andorka „Társadalmi szerkezet” c. fejezete.
- (14) Andorka, i. m. 283–285.
- (15) Hajdu Tibor (1980): Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei az első világháború előtt és után. *Valóság*, 7. Uő.: *Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei a második világháború előtt és után*. i. m.

Az Iskolakultúra könyveiből